

3. Власть. М., 1999. – №2 с.15-16.
4. Кравчук Л. Погляд у XXI століття // Урядовий кур'єр. – 2000. – 8 квітня.
5. Кривицька О. Толерантність чи конфронтація: вектори етноконфліктного потенціалу України // Людина і політика. – 2001. – №6 (18). – С. 14-16.
6. Майборода О. Етнополітична ситуація в Україні: регіональний вимір // Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві // www.europehki.kiev.ua/ukrainian/program/nats-menshini/002.html.
7. Поповкін В.А. Регіонально – цілісний підхід в економіці: Монографія. – К.: Наук. Думка, 1993. – С.54.

8. Регіональна Україна. – К.: Геопрінт, 2003. – С. 9 – 23.
9. Хмелько В. Макросоціальні зміни в українському суспільстві за 10 років незалежності // Політична думка. – 2001. – № 3. – С. 41 – 44.
10. Шпорлюк Р. Імперія та нації. З історичного досвіду України, Росії, Польщі та Білорусі / Пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2000. – С.296.
11. Larrabee F. Ukraine's Place in European and Region Security // Ukraine in the World. Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State. – Cambridge: Ukrainian Research Institute of Harvard University, 1996. – P.250.

Т.Н. Кучера

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ В ФОРМИРОВАНИИ ЕДИНОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ
В статье исследуются региональные особенности в формировании единой национальной идентичности.

T. Kuchera

THE REGIONAL PRINCIPLES IN THE FORMATION OF THE NATIONAL IDENTITY
The article is observed the social and philosophical aspects of the regional principles in the formation national identity.

УДК 130.2 (045)

О.В. Луговська, аспірантка

ВПЛИВ ОСОБИСТОСТІ НА СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, e-mail: vot2008@ukr.net

Стаття присвячена з'ясуванню перспектив розвитку цінностей та впливу особистості на становлення громадянського суспільства в Україні.

Вступ

Україна належить до суспільств перехідного типу. Це означає, що розвиток у ній відбувається одночасно з пошуком оптимальної моделі суспільно-економічного, політичного та соціокультурного розвитку, пошуком відповідного зразка, на який можна було б зорієнтуватись, а також разом з відпрацюванням механізмів їх забезпечення, переосмислення спадщини та можливостей, обумовлених суспільством, з якого воно вийшло. Пропозицій щодо цього існує досить багато. Коли б чи не кожен політик, народний депутат чи претендент на «президентське крісло» обґрунтовує свій варіант розвитку. Оригінальні програми теж пропонують уряд України і Верховна Рада України, партії та фракції, багаточисельні наукові інститути й окремі вчені. Однак узгодження єдиної – цілісної й розгалуженої, а головне реалістичної програми розвитку України на перехідний період все ще не створено. Пропозиції й варіанти потопують у дискусіях, прямих та зворотних звинуваченнях. Завдання опрацювання цієї теми залишається актуальним і практично значимим. Не претендуючи на особливий підхід і його єдиноправність, обґрунтуємо своє бачення ситуації й пропозиції щодо оволодіння нею.

Аналіз досліджень і публікацій

Завдання дослідження цінностей громадянського суспільства залишається актуальним. Потребують дальшого осмислення особливості формування громадянського суспільства в Україні, тенденції, проблеми, перспективи його розвитку Принципово важливо, що для вітчизняних дослідників є характерним прагнення пов'язати спрямованість теоретичного пошуку із специфікою сучасного життя України.

Розглядаючи питання розвитку системи цінностей громадянського суспільства, автор використовує потенціал світової науки, зокрема, таких дослід-

ників, як Дж. Александер, Р. Алмонд, В.А. Сіверс, В. Виндельбанд, Д. Кін, Дж. Сорос, В. Франкл та ін. та вітчизняних дослідників: В. Барков, В.В. Вітюк, К. Гаджієв, Г.П. Дашутін, М.І. Михальченко, А. Карась, О. Забужко, І.І. Кальний, А. Колодій, І. Кресіна, М.М. Мокляк, М. Обушний, А.В. Одинцова, Ю.М. Резнік, Т.В. Розова, В. Селіванов, З. Черніловський, Г. Шедровою та ін. Такі дослідники як В. Барков, В. Богданов, О. Білий, В. Глушков, В.О. Горбатенко, Г.П. Дашутін, Л. Кормич, В. Кремень, О. Лановенко, М. Михальченко, М.М. Мокляк, С. Наумкіна, Л. Шкляр, В. Полохало, В. Ткаченко, О. Шморгун звертались до проблематики громадянського суспільства в процесі дослідження посткомуністичних трансформацій в Україні.

Розробка окремих аспектів понять цінностей та громадянського суспільства, а також проблематики становлення громадянського суспільства на основі базових цінностей не призвела до єдності поглядів на рівні уявлень про базові цінності становлення громадянського суспільства. Постає проблема осмислення і узгодження безлічі підходів. Спробою її вирішення пояснюється необхідність даної роботи.

Постановка завдання

Мета роботи полягає у з'ясуванні перспектив розвитку цінностей та впливу особистості на становлення громадянського суспільства в Україні.

Основна частина

В Україні сьогодні активно відбуваються процеси формування громадянського суспільства, але слід відзначити, що цей процес триває в особливих умовах.

- Становлення громадянського суспільства в Україні відбувається тоді, коли ця проблематика вже не є актуальною для країн розвинутої демократії, новітній досвід яких свідчить про необхідність виходу за його межі в напрямку соціальної держав-

ності, що передбачає необхідність пошуку складних критеріїв поєднання різних процесів, які можуть бути суперечливими;

- Становлення громадянського суспільства в Україні відбувається за умов творення національної державності, що так чи інакше передбачає зміцнення державницьких засад в організації суспільної життєдіяльності, що не було притаманним попередньому режиму;

- Зміна пріоритетів соціального розвитку передбачає перехідний період протиборства різних тенденцій суспільного розвитку: тенденції вкоріненіх впродовж значного історичного періоду стереотипів соціально-політичного життя, тенденції, яка зорієнтована на наближення до загальноновизнаних стандартів правової демократичної державності;

- На сьогодні ще не сформовані елементи громадянського суспільства;

- В Україні в основі суспільства ще продовжують домінувати патерналізм та пасивність суспільства. І можливо головною із причин цього є бідність. Крім того, відсутній сформований та дієздатний середній клас, який є запорукою стабільності суспільства;

- У фундамент ідеології громадянського суспільства ще не закладена ідея правового порядку;

- На певних етапах нашого історичного розвитку іноземний чинник був вирішальним. І нині він лишається одним із найважливіших. Багато цінностей громадянського суспільства (права людини, верховенство закону, визнання прав національних меншин і т.д.), які ми намагаємось взяти за основу при побудові сильної держави були нам «імпортовані». Сьогодні ми спостерігаємо вкорінення цих цінностей, але не треба забувати, що це засновано, скоріше, на іноземному досвіді, ніж на вітчизняному.[7. с. 187]

Сучасна ж Україна переживає гостру кризу відчуження як згори до низу, так і знизу догори: держава, політика та економіка від інтересів своїх громадян; ні бажання, ні потреби українських громадян не формують політичних інтересів правлячої еліти; і так само, економіка не задовольняє навіть необхідних життєвих потреб власних громадян. Окрім цього пересічний громадянин не цікавиться політикою та вважає, що зовсім не розуміється на економіці.

Перспектива становлення громадянського суспільства з'ясовується через виявлення соціального політичного та неполітичного простору, що забезпечує взаємодію вільних індивідів та їхніх асоціацій. Асоціації вільних індивідів тут розуміються як досить вузьке коло людей, котрі перебирають на себе відповідальність за формування та підтримку фундаментальних цінностей і відповідної позиції у сфері своєї компетентності. До даних асоціацій в нас має належати творчість та розробка, впровадження та підтримка соціальних цінностей, вироблення механізмів узгодження та координації різноманітних інтересів, надання легітимності різноманітним процесам та явищам у суспільному житті. Володіння мистецтвом легітимації ставить індивіда в виключне становище в соціальній структурі громадянського суспільства. Процес генези даних організацій громадянського суспільства як процес формування громадянських структур в нашому суспільстві дає можливість з'ясувати духовні засади життєдіяльнос-

ті людей в нових історичних умовах сьогодення.

Не може бути однозначно сприйнятливою населенням й орієнтація на цінності громадянського суспільства, демократичні цінності в тому вигляді, в якому вони утверджуються в сучасному українському суспільстві. Власне, далеко не всі цінності загалом є демократичними. Демократія – це влада народу, народовладдя, що виходить з організації та функціонування державної влади на засадах визнання народу її джерелом і носієм, ґрунтується на прагненні забезпечити справедливість, рівність, добробут усіх при розв'язанні проблем і питань суспільного врядування. Про якість означених цінностей громадянського суспільства в Україні на сучасному етапі державотворення говорити не приходиться: вони знаходяться в тому стані, коли проаналізувати їх як ніколи складно. Та що ж ми об'єктивно маємо? Мільйони людей матеріально стали жити гірше. Проголошена «демократами» «свобода», обернулася свавіллям владних структур, обмеженням опозиційних засобів масової інформації, соціальною незахищеністю простої людини й обмеженими можливостями щодо її фізичного та інтелектуального розвитку. Все вищезазначене виливається в скепсис, пасивне ставлення до дійсності, не прийняття влади, акції непокори тощо. Люди зневірилися у владі й одночасно не можуть вже далі терпіти те соціально-політичне, економічне і духовне безладдя, яке як ракова пухлина роз'їдає все ще не до кінця зруйновану спадщину, даровану нам старшими поколіннями й не дозволяє зробити рішучий прогресивний крок у демократичне майбутнє.

Матеріально-побутові цінності переважають над суспільними. Один із шляхів виходу з кризи політичної культури українського суспільства сьогодні вбачається в необхідності розробки й створення стійкої диференційованої системи цінностей із визначенням системотворчих ідей-цінностей, які враховуватимуть історичні реалії, сучасні пріоритети, загальнолюдські цінності, сприятимуть створенню стабільного демократичного суспільства. Для їх визначення та формування розвиваючих цінностей на їх основі актуально залишається проблема дослідження особливостей національної культури, її ментально-психологічних орієнтацій та врахування їх у процесі демократизації суспільства. Розглянуті ментально-психологічні характеристики, національні особливості культури українського народу дають право стверджувати, що Україна має значну, недооцінену, невідношувану культурну спадщину, врахування якої сприятиме більш швидкій інтеграції України до спільноти європейських суспільств.

Сучасне західне суспільство все більше усвідомлює значення пост матеріальних цінностей поряд із свободою окремої особистості, цінність сім'ї, любові, дружби та відданості, констатуючи при цьому їх кризу. Звісно, людина завжди цінує в більшій мірі те, чого їй не вистачає. Тому сучасне людство все гостріше відчуває загрозу екологічної катастрофи та призиває цінувати природу, берегти її ресурси. Щоб зберегти планету від загрожує їй катастрофи, необхідно виховувати чутливість окремої людини до відповідальності за все людство. Лише за цієї умови плюралістичність в ціннісному світобаченні, прита-

манна демократичному суспільству не нестиме свавільної загрози. Лише в аксіологічній площині вибудовується моральне відношення людини до людини, людини до суспільства та суспільства до людини. Гаслом справжньої демократії повинна бути не просто свобода людини як такої, а цінність свободи людини моральної, що означає, людини, яка може нести відповідальність не лише сама за себе, а і за мораль того суспільства якому вона належить, яке вона складає і уособлює. Побудова єдиної ціннісної ієрархії в суспільній свідомості суперечать засадам існуючого демократичного суспільства, основою для якого є вільний вибір тих чи інших пріоритетів. Та разом з цим відсутність пріоритетних оцінок в суспільній свідомості гальмує розвиток суспільства як такого, перетворюючи його на випадкове об'єднання окремих відчужених елементів, що і спричинює відчуженість як з гори до низу всіх соціальних інститутів, галузей та установ.

Характеризуючи розвинене індустріальне суспільство ХХ століття, в «Одновимірній людині», Г.Маркузе говорить: «Як технологічний універсам розвинуте індустріальне суспільство являється перед усім політичним універсамом ... культура, політика і економіка за посередництвом технології зливаються у всюдисущу систему, поглинаючи чи відторгаючи всі альтернативи, а притаманний цій системі потенціал виробництва та зростання стабілізує суспільство і утримує прогрес в рамках панування. Технологічна раціональність стає політичною раціональністю» [5. с. 262]. На думку багатьох провідних філософів, людству, його суспільній організації притаманний поступовий і незворотній регрес, який спостерігається в сучасному світі, на відміну від оптимістичних соціалістичних поглядів, які сьогодні себе вичерпали. Сучасне суспільство виникає як криза минулої індустріальної тотальності, яка тягне за собою також і кризу політичної раціональності. Сьогоднішній внутрішня політика «верхів» багатьох країн переживає кризи розходження з прагненнями «низів» і так звані «демократичні» засади насправді не створюють однакові можливості для всіх громадян, а лише для тих, хто володіє певним капіталом. Владна верхівка притримується політики непомічання цього конфлікту і замість того, щоб повернути його у конструктивне русло схиляється до використання засобів маніпулювання громадською свідомістю заради утримання влади, застосовуючи новітні технологічні засоби та прийоми. Але така ситуація загрожує тим, що прихований конфлікт може перетворитись на відкритий, стихійний вибух, який призведе ще до більших деструкцій. Все це свідчить про відсутність єдиної ціннісної системи поглядів. Ще Ф. Бекон застерігав, що простолюди підпадаючи під важкий тягар інерції, довго терпить своє невдоволення доки не з'явиться поведир, який підніме та організує заколот.

Побудова ціннісної ієрархії, яка б змогла згуртувати суспільство і владу в єдиний взаємозбагачуваний живий організм знімає таким чином відчуження між владою та суспільством. Для цього необхідно передивитись демократичні засади існуючого ладу і заставити їх з переважачими вболіваннями колишнього соціального устрою, які піддавалися деструкції, а також змодельювати бажаний ідеал. Тому цін-

нісну систему, щоб вона не була лише споглядальною схемою необхідно будувати, виходячи із стратифікації суспільства, при цьому маючи на увазі не лише існуючі прошарки населення, національні відмінності, вікові та статеві розбіжності, але й зміни як в сучасному українському так і в глобальному суспільстві. Зрозуміло, що духовні цінності, які визнає еліта будуть різнитися від духовних цінностей простолюдина, прагматичні цінності людей похилого віку відрізнятимуться від прагматичних цінностей молоді. Тому, щоб дослідження було більш менш об'єктивним необхідно виходити із інтересів та вболівань конкретних людей, що б не плутати належного з реальним. Та якщо спробувати побудувати ціннісну шкалу, притаманну для елітного прошарку українського суспільства, вона також буде неоднозначною, тому, що еліта також поділяється на духовну та управлінську, духовна в свою чергу поділяється за сферами діяльності: на релігійну, наукову, мистецьку, викладацьку і т.д.

Отже, в побудові ціннісної ієрархічної системи необхідно визначити базовими цінностями такі, які б одночасно були і загальнолюдськими, і особистісними цінностями.

Серйозне і стійке неприйняття помітною частиною населення України, особливо його інтелектуальної еліти зустрічає нині й запропонована Заходом модель «відкритого суспільства». Як відомо, в перші роки незалежності означену орієнтацію, про яку так гучно говорили пропагандисти й прихильники західного стилю життя, люди просто не розуміли. Охоплені облудою якнайшвидшого облаштування життя на манер Швеції, Швейцарії, Франції і т.д., більшість громадян України сприймали «відкрите суспільство» як найбільш реальну альтернативу тоталітарному минулому. Вхідження у «відкрите суспільство» вважалось єдино можливим шляхом утвердження незалежної України в Європейському просторі. Прибічниками «відкритого суспільства» були всі і кожен до тих пір, доки на власному досвіді не пересвідчилились у неможливості досягнення останнього не лише за якихось 500 днів, але й у більш віддаленій перспективі. Відомо, що відкрите суспільство базується на інституті приватної власності й пріоритеті закону, на досить високому рівні матеріального добробуту народу й при наявності багато чисельного середнього класу. Такого класу в Україні ще не сформовано. Що ж до добробуту, то для переважної більшості населення добробут є не більш ніж величиною уявною. Виходячи з таких реалій нашого життя, постає питання, навколо яких цінностей зможе формуватись український соціум, якщо зростає бідність та зменшуються видатки на культуру та науку.

На нашу думку, в сучасній українській державі потрібні зміни і в акцентах виховання людини. Нині слід формувати не стільки сентиментального патріота, скільки діяльного громадянина, який любить свою Батьківщину й бере активну участь у модернізації суспільства і держави. Першою передумовою життєдіяльності і стабільності суспільства є людина, зацікавлена в його існуванні. Тому суспільство і відносини в ньому мають бути побудовані так, щоб особа (громадянин) не відчувала себе загубленою, упослідженою і пригнобленою, а, отже, невдоволе-

ною і бунтуючою, щоб створилися умови для життя, розвитку та індивідуального самовираження, гідні сучасної людини і держави. Суспільство, якщо воно дбає про своє самозбереження, неодмінно і послідовно має дотримуватись принципу реального гуманізму і будувати свої відносини з особою так, щоб формувати в ній особистісний інтерес у збереженні і розвитку існуючих суспільних відносин. Людина має відчувати себе органічною часткою суспільства, потрібно йому, отримувати належну моральну і матеріальну винагороду за свою працю, користуватися рівноправністю і рівністю можливостей у будівництві функціонального місця в суспільстві.

Що стосується побудови громадянського суспільства, то вважається, що основою його функціонування є так званий «третій сектор» – конвенційний термін для неурядових неприбуткових суспільно-громадських асоціацій та об'єднань громадян, або громадські неприбуткові організації, назва якого дуже красномовно перегукується із «третьім світом». Досить часто поняття громадянське суспільство вживається як синонім «третього сектору». Таке звужене розуміння концепції громадянського суспільства бере за основу лише одну, хоча й важливу його характеристику. В руслі такого розуміння соціологічні виміри динаміки розвитку громадянського суспільства в пост-комуністичних країнах зводились би лише до аналізу статистичного обліку соціально-спрямованих добровільних неприбуткових неурядових організацій.

Загалом рівень розвитку мережі громадських організацій, їхньої ваги у суспільстві та довіри до них з боку населення ще не відповідає критеріям розвинених демократичних країн. Зокрема це пояснюється тим, що на розвиток громадських організацій в Україні впливає те, що їх формування значною мірою відбувається за логікою, що склалася ще за часів демократичних перетворень кінця 80-х років. Тоді ці організації виникали здебільшого "згори", з ініціативи та під "патронатом" окремих політичних або економічно активних осіб, котрі часто переслідували власні цілі, а не внаслідок природного перебігу процесів самоорганізації тих чи інших груп населення. Загальною вадою створених в такий спосіб структур була відсутність масової підтримки і внаслідок цього нездатність повноцінно реалізовувати завдання виявлення, узгодження та цивілізованого обстоювання суспільних інтересів. Від "самопочуття" та зростання "третього сектору" значною мірою залежатимуть шляхи розвитку всього суспільства XXI століття. Адже в країнах пострадянського простору, в тому числі й в Україні, "третій сектор" вимушений відігравати важливу роль елементу творення громадянського суспільства

у надзвичайно прискорених темпах.

Висновки

Нині ж демократична, соціальна й правова держава лише будується, громадянське суспільство лише стверджується. Україна знаходиться на перехідному етапі свого розвитку. Особливості перехідного періоду обумовлені по-перше, залишковими обставинами життєдіяльності суспільства, які склалися в системі колишніх соціальних координат; по-друге, дестабілізацією основних показників якості життя, обумовлених насамперед різким розривом колишніх збалансованих зв'язків; по-третє, не ефективним і надто довгим пошуком суспільних пріоритетів і стратегій; нарешті, глибокою інертністю суспільної психології маси людей, які звикли керуватись далекими від демократії цінностями.

Слід відзначити, що у таких умовах відсутня у нашій культурі адекватна до соціальних змін цілісна система самореалізації. Крім того, сучасна інформаційна техніка руйнує життєвий світ людей та їх цінності, занурює індивідів у віртуальну реальність, відбувається трансформація особистості, її перетворення із творця технологічних приладів на їх споживача. Людина у такій ситуації втрачає індивідуальну автономність, все більше залежачи від технічних досягнень, від конкретних речей, які закріплюються у її побуті, втрачаючи своє основне функціональне призначення, зміщуючи увагу на другорядні. Це стосується перш за все, комп'ютерної та мобільної техніки. У суспільстві, в якому утверджується панування електронних комунікацій, особистість втрачає свою екзистенційну якість, оскільки, включаючись в цю систему спілкування, вона набуває анонімного характеру, не дає можливості до персональної ідентифікації, яка здатна сприяти формуванню та збереженню загальнолюдських цінностей, зокрема і в Україні.

Список літератури

1. Алмонд Г. Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии // Полис. 1992. №4. – с.24-45
2. Витюк В.В. Становление идеи гражданского общества и ее историческая эволюция. – М.: Мысль, 1995. – с.413
3. Гаджиев К. гражданское общество и правовое государство // Мировая экономика и международные отношения. – 1991. – №9. – с.15-32
4. Дашутін Г.П., Михальченко М.І. Український експеримент на терезах гаманізму. – К.: Наука, 2001. С.411.
5. Маркузе Г. Ерос и цивилизация. – К.: ООО «Из-во АСТ», 2002. – 526с.;
6. Мокляк М. Громадянське суспільство в Україні: соціальні тенденції та чинники становлення.// Філософська та соціологічна думка. – №11/12. – 1995. с.57-59
7. Розова Т.В. Барков В.Ю. Специфика становления гражданского общества в Украине. Нац. Ун-т стратег. исследований. Одесская нац.юр.акад., – О.: Юридична літ-ра, 2003. – С. 336.

О.В. Луговская
ВЛИЯНИЕ ЛИЧНОСТИ НА СТАНОВЛЕНИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В УКРАИНЕ

Статья посвящена выяснению перспектив развития ценностей и влиянию личности на становление гражданского общества Украины.

O. LUGOVSKAYA
PERSONALITY'S INFLUENCE ON THE FORMATION OF A CIVIL SOCIETY IN UKRAINE

The article is dedicated to a clarification of any perspectives for developing values and personality's influence on the formation of a civil society in Ukraine.